

Z VSAKIM JEZIKOM, KI GA OHRANIMO, OHRANIMO VELIKO VEČ KOT ZGOLJ BESEDE

Danila Zuljan Kumar

Dr. jezikoslovnih znanosti in docentka za jezikoslovje

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

DZuljan@zrc-sazu.si

Individualna in kolektivna identiteta je rezultat zapletenega niza socialnih procesov in ne nastane spontano, sama od sebe. To pomeni, da ni »nespremenljivo skladišče pomenov, podob, navad« (Preston 1997: 4), ampak obsega vrsto pomenov, ki se v času in različnih družbenih okoliščinah spreminjajo. Konstruiranje identitete je tako stalen proces, ki je zelo občutljiv na spremembe, s katerimi se skupina in posamezniki znotraj nje soočajo (Harvey 2001: 208).

V zadnjih letih raziskovalci posvečajo vse več pozornosti povezavi med identiteto skupnosti in njenim jezikom, saj je potrebno za razumevanje narave določene skupnosti razumeti naravo njenega jezika. Kenny in Preston poudarjata, da se besed ne da razumeti izven konteksta človekovih nejezikovnih dejanj (Preston 1997: 6). Trditvev podkrepija z mislijo, da nam je to, »kar pripada realnosti, posredovano skozi jezik, ki ga govorimo« (prav tam). Človeški jezik je tako formalni sistem, skozi katerega se ustvarja »sfera življenjskih izkušenj« (prav tam). Jezikovni znaki so dogovorjeni, oblika in vsebina se gradita po pravilih, ki jih ustvari skupnost govorcev. Kot pravi Culler, »vsak jezik artikulira in organizira svet drugače« (Culler, v: Preston 1997: 6). Jeziki zato sveta ne samo poimenujejo, ampak ga tudi ustvarjajo. Furlanski profesor Gianfranco D'Aronco jezik definira kot osebno izkaznico naroda, in dodaja, da je furlanska identiteta brez furlanskega jezika kot koruzna polenta brez koruzne moke«, torej njene glavne sestavine (Cisilino 2012: 38).

Skupaj z jezikom sprejema otrok vrednote svojih staršev in skupnosti, v kateri živi, in sicer

skozi njene kulturne prakse in verovanja, skozi jezik tudi razvije občutek pripadnosti skupnosti in navezanost na družino. Jezik primarne socializacije s tem pravzaprav postane središče posameznikove identitete (Padilla, Borsato 2010: 11), saj je otrokov razvoj stvar jezikovne interakcije in instrument, s katerim poimenuje sebe in svet. Če imajo starši do svojega jezika pozitiven odnos, ga bo kot takega sprejel tudi otrok in nasprotno (prav tam: 142). Otrok, katerega materni jezik ima v dominantni socialni skupini status nižjega jezika, razume, da je pripadnik skupine, katere jezik in kultura v očeh dominantne in močnejše skupine nista spoštovana (Padilla, Borsato 2010: 12).

Odklonilen odnos družbe ali sprejemanje določenega jezika kot manjvrednega pomembno določa govorne prakse govorcev tega jezika. Hkrati pa je pomembno dejstvo, da spremenjene družbene razmere, v katerih postane raba določenega jezika sprejemljiva ali celo obravnavana kot vrednota, v pomembni meri vplivajo na odnos do jezika (in z njim povezane identitete) njegovih govorcev. Govorci se v svojih govornih praksah vedno odzovejo na spremenjene družbene razmere, zato je za razumevanje jezikovne izbire posameznika in skupine govorcev ter posledično procese spreminjanja identitete nujno poznavanje in razumevanje političnih, socialnih in ekonomskih razmer v družbi (Vassberg 1993: 5).

V zadnjih desetletjih je v Evropi opaziti spreminjajoči se odnos do manjšinskih, regionalnih in lokalnih jezikov v Evropi (Dow 2010: 233), kar se poleg spodbujanja rabe regionalnih

in lokalnih jezikov kaže tudi v oživljanju izumirajočih jezikov: keltskega, irskega, galskega bretonskega, valižanskega. To pa poteka drugače kot v 19. stoletju v času prebuje narodov, ko so se zahteve po uveljavitvi jezika kazale skozi politične zahteve. Danes to marsikje poteka skozi (popularno) kulturo; tj. glasbene festivale, dramatiko, poezijo ipd., kot to velja za oživljanje rabe valižanskega jezika (Williams 2010: 244).¹ Spodbujanja rabe regionalnih in lokalnih in oživljanja že skoraj izumrlih jezikov so deloma sprožila prizadevanja vlad posameznih držav po decentralizaciji, v veliki meri pa je to tudi posledica globalizacije. Ta je sicer destabilizirala narodne kulture in ogrozila narodne jezike (sploh njihovo rabo v mednarodni komunikaciji), toda hkrati je sprožila procese poglobljenega zavedanja o pripadnosti ožjemu, lokalnemu in regionalnemu prostoru ter izostrila pogled na posebnosti tako skupinske kot posameznikove narodne, regionalne in lokalne identitete in pripadajočih jezikovnih posebnosti (Rizman 2003: 41, Fakin Bajec 2011: 46–47).

Vrednotenje narečnega jezika kot pomemben dejavnik regionalne in lokalne identitete je v slovenskem prostoru povezano z demokratizacijo slovenske družbe v začetku 90. let 20. stoletja ali kot je zapisal Just: »Revitalizacija slovenskega narečnega jezika je povezana predvsem s poosamosvojitvenim mehčanjem pozicije slovenskega knjižnega/standardnega jezika kot edinega ustreznega/legitimnega kulturnega in narodotvornega koda« (Just, spletni vir, 1–2).

Regionalni in lokalni jezik je eden od nosilcev ohranjanja razlik med regijami in lokalnimi okolji. Njegova raba v tem smislu predstavlja močan kazalec pripadnosti lokalni skupnosti,

¹ V ogroženih regionalnih in lokalnih jezikih se tako snemajo filmi in druge zvrsti vizualnih umetnosti, kot to velja za jezike sami. Filmii v teh jezikih uspešno konkurirajo na filmskih festivalih, kar podira stereotipno razmišljanje, da regionalni in lokalni jeziki zaradi svoje geografske omejenosti ne morejo tekmovali z »glavnimi« jeziki. V jeziku inari sami, ki je izjemno ogrožen, poje priljubljen rap glasbenik, ki je zelo znan ne samo med govorce tega jezika, ampak tudi med drugimi mladimi. (prav tam: 234). Taki pojavi kažejo na to, da postaja jezikovni purizem preteklost in da se jezikovna raznolikost vedno bolj ceni (Garcia 2010: 266).

odraža govorcevo regionalno in lokalno zavest in zvestobo lokalnemu okolju ter predstavlja način izražanja spoštovanja do zgodovine pokrajine, v kateri se jezik govori, in do ljudi, ki ga govorijo (Vassberg 1993: 158).

Regionalni, predvsem pa lokalni jeziki se nanašajo predvsem na ruralno okolje, ki je v preteklosti simboliziralo zaostalost in pomanjkanje izobrazbe, toda v zadnjih letih raba regionalnih in lokalnih jezikov počasi izgublja asociativno zvezo s pomanjkanjem omike, tudi zato, ker se spreminja razumevanje ruralnega okolja. Danes, ko se človek odmika od urbanega okolja v mir podeželja, to pridobiva drugačno vrednost.

Ob svojem terenskem delu in siceršnjem spremljanju življenja v Beneški Sloveniji tudi na tem geografskem območju opažam spremembe v izražanju slovenske identitete in bolj odprt odnos do slovenskega jezika. Zdi se, da je manjvrednostnega občutka, ki ga je Slovenecem dolga leta vcepljala italijanska politika, vse manj. To opažanje sem želela preveriti pri Benečanih samih, zato sem intervjuvala dvanajst govorcev, različnih starosti, ki se identificirajo kot Slovenci.

Starostna skupina	20–30	30–40	40–50	50–60	60–70
Št. govorcev	3	1	2	3	3

Postavila sem jim osem vprašanj, na katera sem dobila obširne odgovore, za pričujoči prispevek pa naj zadostujejo odgovori na tri vprašanja:²

1. Kaj vas definira kot Slovenca/Slovenko?
2. Kakšen je bil po vašem mnenju odnos slovenske identitete in jezika v preteklosti?
3. Kakšen je po vašem mnenju odnos do slovenske identitete danes?

Predpostavljala sem, da bo odgovor na vprašanje, kaj jih definira kot Slovenca/Slovenko, predvsem jezik, kar pri nekaterih odgovorih drži:

² Vsem govorcev, ki so si vzeli čas za izčrpne odgovore na moja vprašanja, se iz srca zahvaljujem.

»Mislim, da biti Slovenec je zelo v zvezi s tem, da živimo na tem teritoriju. To, kar nas razlikuje od Furlanov, je govorica, ne.«

Vendar večina odgovorov v vseh starostnih skupinah kaže, da slovensko identiteto razumejo širše: da jih kot Slovence opredeljuje občutek pripadnosti skupnosti, ki govori slovenski jezik:

»Jasno, da predvsem jezik, ker že od otroštva eden je vaje govorniki v svojem jeziku, to mislim, da je najbolj važna značilnost, da si Slovenec v tem prostoru. Potem so še druge. Tu so še druge vsakdanje stvari, ki ko vstopiš v stik z drugo realnostjo, kot je Furlanija za nas, se zavedaš, da so razlike, kar se tiče tradicij, kar se tiče navad.«

Izmed vprašanih se nekateri starejši govorci niso nikoli spraševali, kaj jih definira kot Slovenca/Slovenko, to so se preprosto čutili:

»To je malo čudno vprašanje. Ker to je kot bi vprašala, kaj pomeni biti živ. Sem se rodil kot Slovenec v slovenski družini, na slovenskem teritoriju, četudi izven meje slovenske države. In se čutim član enega naroda, ene skupnosti, ki ji sledim in me zanima, in se tudi angažiram in dam svoj prispevek za ohranitev slovenske identitete na tem teritoriju.«

Nasprotno pa mlajši govorci svoje slovenstvo povezujejo z zavestno opredelitvijo, da so po narodnosti Slovenci:

»Sem Slovenec, ki živi v Italiji in zame ni bil nikoli problem reči prijateljem, da sem Slovec. In kot Slovenci dve leti nazaj smo cela družina dobili slovensko državljanstvo.«

To zavedanje jim je prinesla dvojezična šola:

»Jaz mislim, da moja generacija, ki smo delali dvojezično šolo, smo generacija, ki smo bolj samozavestni. Jaz se spomnim, da so nas učili v šoli, nekaj je identiteta, nekaj je državljanstvo. Mislim, da smo prva generacija, ki se zavedamo, da imamo eno državljanstvo in drugo identiteto.«

Veliko vlogo pri zavedanju lastne slovenske identitete je prineslo tudi delo v slovenskih družinah:

»Skupina mladih, ki se zanimamo za Be-

neško gledališče, skupina, ki je pri Slovenski matici, ta skupina ima bolj močno identiteto kot ena oseba, ki bi samo prebrala časopis in bo šla enkrat na leto, zato ker je navada, na dan emigranta. Mislim, da bo mene bolj težko prepričati, da nisem Slovenka, da imam bolj močno identiteto kakor en drugi človek, ki dela to samo za rutino.«

Po mnenju mlajših govorcev je prav zavestna opredelitev, da si Slovenec, ključna pri samozavesti. Tega v preteklosti ni bilo, kot slikovito prikaže eden od mlajših govorcev:

»Ker če bi prašal mojo nono, kaj je, ona verjetno bi govorila v slovenščini, da je Tatljanka.«

Vsem govorcem je skupno zavedanje, da je biti Slovenec bistvo njihove osebnosti. Starejši govorci so morali v težkih razmerah zaničevanja slovenske identitete vsak pri sebi razčistiti, kaj jim pomeni biti Slovenec, kar zgovorno potrjuje izjava starejše govorke:

»Dokler tega ne razumeš, da je slovenstvo bistvo tvoje osebnosti, da je to tisto, kar te ustvarja kot človeka, boš imel vedno zaničevalen odnos tudi do samega sebe. Ker vsi rečejo, ja, smo Slovenj, ampak ko se resnično zavedaš, da si Slovenj, da je to vrednota, da nisi manjvreden, da nisi škla, kot so ti vedno štulili tu pamet, da je to bogastvo, da si sin svoje zemlje, da ta ni revna, ampak bogata, takrat ti postane slovenstvo še večja.«

Zavedanje o lastni vrednosti se je po mojem mnenju začelo kazati v Benečiji tudi navzven, v italijansko okolje. Zato me je zanimalo, kako to spreminjanje doživljajo govorci sami.³

Starejši govorci menijo, da bistvene razlike med pripadnostjo »slovenski stvari«, kot to Benečani sami imenujejo, v preteklosti in danes ni, je pa zaradi ugodnejših družbenih razmer izražanje identitete postalo bolj odprto v italijanski prostor, ne samo omejeno na življenje znotraj skupnosti:

»Po mojem čut identitete je bil v preteklosti zelo močen, ma ni bil izražen, zaradi pri-

³ Na 3. vprašanje je večina govorcev odgovarjala že ob postavljenem 2. vprašanju, zato odgovore navajam skupaj.

tiskov, nasprotovanj. Dandanes je dosti manj problemov in zato tudi se ljudje ne bojijo. Na primer šola, danes je sto ali koliko otrok, učencev na dvojezični šoli in prihajajo tudi iz mešanih zakonov in tudi iz italijanskih, je zanje privlačna ta šola. Ni blo lahko na začetku se pokazati, se izkazati. Po moje zdaj se je veliko bolj razširilo, ne vem, zakaj, ker ni več pritiska, smo bolj močni, so padle meje, ne vem, iz raznih vzrokov.«

Prelomnico v občutenju samozavesti biti Slovenec je po mnenju več govorcev prinesla osamosvojitve Slovenije:

»Za me taglavna meja je osamovojitev slovenije 1991. To je kot ena meja zame. Prej vsekakor je bila ideologija, je vplivalo tudi na manjšino. Potem 25. junija vse se je spremenilo. In potem država je država, ne. Mi imamo vsekakor državo, kot Tirolci na Južnem Tirolskem, Francozi v Dolini Aoste.«

Vsi govorniki kot veliko razliko med preteklostjo in sedanostjo vidijo v današnji normalnosti priznavanja obstoja večkulturnosti v Benečiji in Furlaniji na splošno:

»Biti Slovenec je postala ena stvar normalna, kar ni bilo normalno še 20 let nazaj. Da mi sodelujemo v Čedadu z občino Čedad, je postala ena stvar normalna, ker oni so razumeli, da je to stvar normalna. Da biti Slovenec ni ena stvar tako titovska, da je normalna. Čeprav vsake toliko še pride. Da mi hočemo spremeniti meje. Ker so ljudje iz vseh taborov razumeli, da je to ena stvar normalna. Da je to del vsakdanjega življenja, da je to vrednota, da jo je treba gojiti. To rabimo, normalizacijo odnosov. Če je normalno življenje, to ne nič moti nobenega.«

Tudi pri Italijanih opažajo, da se zanimajo za drugo kulturo, česar za preteklost (razen izjem) ne bi mogli trditi:

»Poznam veliko ljudi, ki so pravi Italijani, niti Furlani, e, ki imajo željo se naučiti slovensko, tudi samo za znati en jezik več. Veliko ljudi mi reče, kako se teče Fare il pieno,⁴ da ne bom šu gor v Kobarid in da ne bom

znal niti ene besede. To je moja generacija, 25. letniki. Bolj se zanimajo, da ni prav katastrofa. In tudi ko smo klapa, in govorimo po slovensko in potem se zavedeš da imaš tam enega Italijana in te gleda in rečeš, no, in on reče, ne, ne, govorite naprej, jaz si mislim na tisto besedo, ki ste me jo naučili.«

Vendar so še vedno kritični do tistih znotraj svojih vrst, ki so preveč nedejavni glede izražanja svoje slovenske identitete:

»Znotraj skupnosti jaz sem malo kritičen, ker sem mnenja, da nekateri iz srednje, moje generacije, nekateri bi se lahko naučili, da bi govorili boljše slovenščine, se morajo tudi osebno malo angažirati. Se ne da vse rešiti samo z narečjem. Narečje je en most, da pripadaš slovenskemu jeziku, in da če se naučiš slovenščine, ne ošibiš narečja, ne. Jaz sem se na primer do določene mere naučil slovensko, ampak nimam problema govorit v narečju, če govorim z enim domačinom, če govorim s Slovencem iz Slovenije, se trudim govoriti slovensko, če mi ne uspe v slovenščini, se obrnem v narečje. Nimam problemov. Sem imel probleme na začetku tega procesa, ker če sem se zavedel, da bom zgrešil v slovenščini, sem zamolčal, zdaj nimam nobenega problema. Me bolj zanima, če me nekdo razume, četudi potem slovnica ... sklanjatev in spregatev je ... (smeh).«

Vsi govorniki gledajo na spreminjajoči se odnos znotraj skupnosti in večinskega naroda do Slovencev optimistično in verjamejo, da se bo slovenščina v Furlaniji Julijski krajini ohranila, čeprav verjetno v prihodnosti ne bo več stvar geografskega območja, ampak socialnih skupin:

»Verjetno obstoj naše skupnosti ne bo več ena teritorialna zadeva, ne bo več povezana toliko na teritorij kot na ljudi. Bo možno, da veliko Slovencev bo živelo v Čedadu, v Špetru, in in bodo živeli tako, mešani z ostalimi. Ne bomo vezani več na teritorij, kot zdaj, ko prečkaš most eee, dol pri mostu (smeh) in si pršu v drugi svet.«

Med mladimi je prisotno tudi zavedanje, da bo večkulturnost, ki ne bo omejena na Slovence, Furlane in Italijane, morda postala resnič-

⁴ Napolniti rezervoar bencina do polnega (op. D.Z.K.).

nost že v naslednjih generacijah in potrebno se bo naučiti živeti v razširjeni večkulturni družbi:

»Tukaj smo še vedno v takem prostoru, ki doživlja velike težave predvsem z gospodarskega vidika in smo ostali kot ena skupnost še vedno relativno zaprta, ne. Veliko ljudi je šlo iz teh krajev, ma jih ni prišlo dosti nazaj. Če je pršu kak Maročan. .. In nismo še začeli razmišljati, da počasi bomo tudi mi del te multikulturalnosti, in zdaj postopoma bo treba razmišljati tudi o tem, kaj sploh pomeni, če imaš očeta Slovenca, nonota Furlana, soseda Maročan, ma ni nič slabega, nič hudega, ampak se moramo tudi mi postopoma naučiti, kaj pomeni biti del te nove družbe.«

Zaključek

Z vsakim jezikom, ki ga ohranimo, ohranimo veliko več kot zgolj besede: ohranimo enkratnost načina izražanja in mišljenja, ki simbolizira enkratnost posameznika in njegovega mišljenja. Ohranimo sistem edinstvenega vedenja skupine, ki v sebi nosi izkušnje z življenjem v določenem geografskem prostoru, podnebjem, vključno z kulturno dediščino, tradicionalnimi pripovedmi, verovanji in mitološkimi izročilom. Pogovori z govorci iz Beneške Slovenije kažejo, da so razlike v pripadnosti slovenstvu med sedanostjo in preteklostjo predvsem v zavestni opredelitvi o svoji narodnosti, ne pa toliko v občutku pripadnosti skupini, da je izražanje pripadnosti slovenski skupnosti danes postalo bolj vidno tudi v italijanski družbi. Predvsem pa je pomembno zavedanje, da postaja raba slovenščine v javnosti nekaj normalnega, kar si pred dvajsetimi leti ne bi mogli še niti zamisliti. To dejstvo navdaja vse vprašane govorce z optimizmom glede prihodnosti slovenstva v Beneški Sloveniji, kljub temu da Zakonu št. 482/1999, ki naj bi zagotavljal jezikovne pravice zgodovinskim jezikovnim manjšinam v Avtonomni pokrajini Furlanija Julijska krajina, še ni zaživel in je po besedah Williama Cisilina, direktorja ARLEF-a, »pot od napisanega k uresničitvi še dolga«⁵ (intervju Danile

Zuljan Kumar in Vlaste Križman v Vidmu 31. julija 2012).

Literatura

- D'Aronco, G.; Cisilino, W. 2012: *Sorestants e sotans. Intervista sul Friuli*. Udine: La biblioteca del Messaggero Veneto.
- Dow, J. R.: *Regional Perspectives in the and Ethnic Identity Study of Language: Western World*. V: Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010: 221–236.
- Fakin Bajec, J. 2011: *Procesi ustvarjanja kulturne dediščine. Kraševci med tradicijo in izzivi sodobne družbe*. Ljubljana: Založba ZRC in ISN ZRC SAZU.
- Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010: *Language & Ethnic Identity. Volume I Disciplinary and Regional Perspectives*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Garcia, O.: *Languaging and Ethnifying*. V: Fishman, Joshua A. and García, O. (eds.) 519–533.
- Harvey, D. A. 2001: *Constructing Class and Nationality in Alsace 1830–1945*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
- Just, F.: Izdelano v literarnem laboratoriju Ferija Lainščka po postopku duhovno-pesniške arheologije. Lainščkov narečni literarni opus. Dostopno na: www.ferilainscek.si/.../clanek_-_franci_just_narecna_knjizevnost.doc
- Padilla, A. M.; Borsato, G. N.: *Disciplinary and Methodological Approaches: Psychology*. V: Fishman, J. A.; García, O. (ur.) ²2010. 5–16.
- Preston, P. W. 1997: *Political/Cultural Identity. Citizens and Nations in a Global Era*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Rizman, R. 2003: *Globalizacija in kultura: konflikt ali sinergija?* V: *Obdobja* 20. 27–42.
- Vassberg, L. 1993: *Alsatian Acts of identity. Language Use and Language Attitudes in Alsace*. Cleveland, Philadelphia, Adelaide: Multilingual Matters 90.
- Williams, C. H.: *Regional Perspectives in the Study of Language and Ethnic Identity: the Celtic World*. V: Fishman, Joshua A.; García, O. (ur.) ²2010. 237–254.

⁵ ARLEF je kratica za Agenzie regional de lenghe furlane, ki predstavlja krovno organizacijo Furlanov v Italiji in skrbi za namensko porabo denarja, ki ga za

zaščito furlanskega jezika namenja Avtonomna pokrajina Furlanija Julijska krajina ter Republika Italija.